

Pratarmė

Malonaus skaitytojo rankose iš pirmo žvilgsnio eilinis, tačiau gerokai pasikeitęs 16-asis „Archaeologia Lituana“ tomas. Vienas iš svarbių leidinio pokyčių – vyriausiojo redaktoriaus pasikeitimas. 2015 m. vasario 6 d. jungtiniame Archeologijos katedros ir „Archaeologia Lituana“ redaktorių kolegijos posėdyje vietoj atsistatydinusio ilgamečio leidinio vyriausiojo redaktoriaus prof. habil. dr. Mykolo Michelberto išrinktas doc. dr. Algimantas Merkevičius. Naudodamasis šia proga, dėkoju profesoriui už ilgametį sunkų ir atkaklų darbą kasmet išleidžiant po tomą, ne visada palankiomis leidiniui sąlygomis. Žemaitiškas užsispyrimas, atkaklumas ir didelis autoritetas neabejotinai padėjo šiame sunkiame ir atsakingame darbe.

Kitas svarbus pokytis – leidinio redaktorių kolegiją papildė nauji garbūs nariai prof. dr. Valteris Langa iš Tartu universiteto, prof. dr. Klavas Randsborgas ir dr. Inga Merkytė iš Kopenhagos universiteto, prof. dr. Andris Šnė iš Latvijos universiteto bei Archeologijos katedros doc. dr. Gintautas Vėlius. Neabejoju, kad nauji redaktoriai ne tik pakels leidinio prestižą, bet ir prisidės prie leidinio kokybės gerinimo bei didesnio tarptautinio pripažinimo.

Šiek tiek keičiasi ir leidinio straipsnių struktūra (žiūrėti leidinio *Archaeologia Lituana* informacija autoriams). Nuo šiol straipsniai bus priimami lietuvių arba anglų kalbomis atitinkamai su santraukomis anglų ir lietuvių kalbomis. Tobulinant leidinio struktūrą, įtraukti du nauji skyriai – „Konferencijos ir seminarai“ ir „Archeologijos katedros leidiniai“. Išplėstas skyrius „Mokslinio gyvenimo kronika“, šiame tome apimantis 2014 ir 2015 metų laikotarpį.

Šiam tomui būdinga straipsnių tematinė ir chronologinė įvairovė. Leidinyje išspausdinti 8 straipsniai, iš kurių 7 parašyti Lietuvos autorių ir vienas – Karaliaučiaus krašto tyrinėtojo prof. dr. Vladimiro Kulakovo. Straipsniai sugrupuoti chronologine tvarka ir apima platų laikotarpį nuo vėlyvosios priešistorės iki naujųjų laikų.

Pirmieji du straipsniai skirti Vakarų Lietuvos vėlyvojo priešistorinio laikotarpio problematikai aptarti. Tomas pradedamas Rėdos Nemickienės straipsniu, skirtu Kaščių senųjų laukų archeologiniams tyrimams

apžvelgti. Trumpai pristatyti ir palinologinių, geocheminių tyrimų rezultatai bei senųjų laukų teritorijoje surasti akmenys su dubenėliais. Tyrinėtoja išskyrė du šio objekto tyrimų etapus. Pirmajame etape Ignas Jablonskis šiuos laukus atrado ir pradėjo tyrinėti, antrajame Vilniaus universiteto archeologai vykdė tarptautinius ir tarpdalykinius tyrimus, kuriuose skirtingais tyrimų sezonais dalyvavo ir Tartu universiteto archeologai, vadovaujami V. Lango, Kopenhagos universiteto archeologai, vadovaujami I. Merkytės ir K. Randsborgo, Kretingos muziejaus archeologas Julius Kanarskas bei kiti tyrinėtojai. Autorė skelbia šiame objekte gautas ¹⁴C datas, leidžiančias tiksliau nustatyti senųjų laukų atsiradimo, raidos ir plitimo laiką. Archeologinių tyrimų metu sukaupti duomenys ir taikyti įvairių mokslo sričių metodai leidžia geriau suvokti šio objekto specifiką ir priešistoriniu laikotarpiu vykdytą veiklą.

Antrajame leidinio straipsnyje Algimantas Merkevičius ir Lijana Muradian analizuoja vieną iš svarbių priešistorinio laikotarpio laidosenos pokyčių – žirgo laidojimo papročio formavimosi pradžią dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Šio papročio užuomazgų aptikta trijuose Vakarų Lietuvos pilkapynuose, kurie datuojami vėlyvojo žalvario amžiaus pabaiga–ankstyvuojų geležies amžiumi. Straipsnyje aptariami šiuo laikotarpiu vykę analogiški laidosenos pokyčiai ir kitose Rytų Baltijos regiono dalyse, taip pat galimos šio papročio atsiradimo priežastys.

Ilgametis Karaliaučiaus srities archeologinių paminklų tyrinėtojas Vladimiras Kulakovas straipsnyje pateikia duomenis apie Kaupo pilkapyne ir kapinyne surastas gintarines įkapes ir bando rekonstruoti laidojimo papročius, susijusius su gintaro dėjimu į moterų ir vyrų kapus vėlyvajame geležies amžiuje Kaupo apylinkėse ir Sembos regione.

Kiti trys straipsniai skirti istorinio laikotarpio archeologinei medžiagai analizuoti. Vieno jų autoriai, Saulius Sarcevičius ir Ričardas Taraškevičius, tyrimams pasirinko vieną seniausių Vilniuje Šv. Mikalojaus bažnyčią, kurios plytų tyrimams taikomi vizualieji plytų ženklinimo ir plytų dydžių analizės bei geocheminiai tyrimų metodai. Šių metodų taikymas, autorių nuomone, leidžia spręsti senųjų mūrų chro-

nologijos, kultūrinių įtakų, gamybos technologijos ir kitas svarbias problemas.

Naujai, Lietuvoje mokslininkų dėmesio iki šiol nesulaukusiai temai – akvamanilėms, skirtas Skaistės Ardavičiūtės straipsnis, kuriame įvairiapusiškai nagrinėjamos ne tik Lietuvoje surastos akvamanilės, jų patekimo į Lietuvą aplinkybės, radimo vietos, datavimo ir kiti susiję klausimai, bet ir akvamanilių atsiradimas Europoje, jų funkcija, gamybos centrai ir gamybos būdai, datavimas, stilių raida ir kiti klausimai. Straipsnyje taikyti komparatyvinis, meninis stilistinis ir analitinis metodai padėjo straipsnio autorei atsakyti į su tyrimo objektu susijusius klausimus.

Tik pastaraisiais metais Lietuvos archeologai daugiau dėmesio skiria Lietuvos miestuose ir miesteliuose randamai avalynei, jos tyrimams, konservavimui ir restauravimui. Šie gaminiai greitai sunyksta ir retai kada išlieka kultūriniuose sluoksniuose, todėl gali būti išsaugoti tik dėl atidžių lauko tyrimų ir greito bei profesionalaus konservavimo ir restauravimo. Šios srities ekspertas Arūnas Puškorius savo straipsnyje pristato Žagarės mieste kasinėjimų metu surastos XVII a. datuojamos avalynės tyrimus, jos konservavimo ir restauravimo metodikos ypatumus. Straipsnyje apžvelgti ir kiti aptariamo laikotarpio avalynės radiniai, kasinėjimų metu surasti Lietuvos provincijų miestuose ir miesteliuose, pabrėžiant, kad iki šiol labai nedaug avalynės aptikta ir restauruota. Apžvelgta ir aptariamojo laikotarpio avalynės raida Europoje.

Lietuvos ir Latvijos archeologijos istorijai svarbus Ernesto Vasiliausko straipsnis, skirtas į Kuršo provincijos muziejų XIX a. ir XX a. pradžioje patekusiems Lietuvos ir Latvijos dvarininkų sukauptiems archeologiniams rinkiniams iš Kauno ir Kuršo gubernijų archeologijos paminklų, daugiausia iš ardomų kapinytų. Šie radiniai datuojami neolitu–XVI a. Straipsnyje panaudota gausi archyvinė medžiaga iš įvairių šalių muziejų ir archyvų, padėjusi straipsnio autoriui atsakyti į nemažai išsikeltų klausimų. Tyrimu nustatytos daugumos radinių radimo vietos ir aplinkybės.

Moksliniai archeologinės paveldosaugos straipsniai dar yra didelė retenybė ne tik „*Archaeologia Lituana*“, bet ir kituose archeologiniuose leidiniuose, todėl šiame tome publikuojamas Renaldo Augustinavičiaus ir Justinos Poškienės straipsnis, kuriame analizuojami pastarųjų dešimties metų pokyčiai Lietuvos archeologinio paveldo apsaugos srityje, kuriuos paskatino 2005 metais įsigaliojęs Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, yra svarbus ir sveikintinas. Pagrindiniai pokyčiai, pasak straipsnio autorių, įvyko Lietuvos archeologinio paveldo apskaitos, apsaugos ir tyrimų reglamentavimo srityse. Juos autoriai savo straipsnyje ir analizuoja.

Šio tomo pabaigoje, naujame skyriuje „Konferencijos ir seminarai“, apžvelgti 2014 ir 2015 metais Archeologijos katedros organizuoti ar su katedros darbuotojų moksline veikla susiję konferencijos ir seminarai. Algimantas Merkevičius apžvelgia 2014-ųjų pabaigoje Archeologijos katedros organizuotą nacionalinę mokslinę konferenciją „Ankstyvųjų baltų visuomenės tapatumas“; Egidijus Šatavičius ir Gabrielė Gudaitienė aptaria 2015 metų rugsėjį Archeologijos katedros surengtą aštuntąją tarptautinę mokslinę konferenciją Prof. Jono Puzino skaitymai, skirtą habil. dr. Rimutės Rimanienės 95-am gimtadieniui. 2015 metais Latvijoje vykusį 7-ąjį Baltijos šalių ir Suomijos teorinės archeologijos seminarą (BASE-7) aprašė jos dalyviai A. Merkevičius ir G. Gudaitienė. Dar viename naujame leidinio skyriuje „Archeologijos katedros leidiniai“ A. Merkevičius trumpai pristato 2010–2015 metais Archeologijos katedros darbuotojų parengtus leidinius.

Tradicine tapusioje „Mokslinio gyvenimo kronikoje“ Violeta Vasiliauskienė apžvelgia pagrindinius 2014 ir 2015 metų Archeologijos katedros darbuotojų, doktorantų ir studentų mokslinės ir pedagoginės veiklos pasiekimus.

Tikimės, kad šis „*Archaeologia Lituana*“ tomas bus įdomus ir naudingas mūsų skaitytojams.

Algimantas Merkevičius

Preface

In the hands of a kind reader is, at the first glance, ordinary, but actually significantly changed, the 16th volume of “*Archaeologia Lituana*”. One of the most important changes in this volume is the appointment of a new chief editor. During the joint meeting of the editorial board of “*Archaeologia Lituana*” and the Department of Archaeology that took place on 6th February 2015, the long-time chief editor prof. Habil. dr. Mykolas Michelbertas stepped down voluntarily and assoc. prof. dr. Algimantas Merkevičius was elected. On this occasion, I would like to use this opportunity to thank the professor for many years of hard and unremitting work, publishing one volume every year, under not always favourable circumstances. Samogitian stubbornness, perseverance and great authority undoubtedly helped with this complex and responsible task.

The other important change of the publication is that new honorary members of the editorial board have joined – prof. dr. Valter Lang of the Tartu University, prof. dr. Klavs Randsborg and dr. Inga Merkytė of the Copenhagen University, prof. dr. Andris Šnē of the Latvian University and assoc. prof. dr. Gintautas Vėlius of the Vilnius University. I have no doubt that the new editors will not only increase the prestige of the publication but will also contribute to improving its quality and greater international recognition.

In addition, slight changes have been made in the structure of the articles (see the *Information to contributors of Archaeologia Lituana*). Articles will be accepted in Lithuanian or English, respectively with summaries in English and Lithuanian languages. Aiming to improve the structure of the publication, two new sections have been added – “Conferences and Seminars” and “Publications of the Department of Archaeology”. The “Scientific Life Chronicle” section has been expanded; in this volume, it covers the period of 2014–2015.

This volume is characterised by the thematic and chronological diversity. There are 8 scientific articles in this publication, 7 of which have been written by Lithuanian authors and one – by prof. dr. Vladimir Kulakov, a researcher from the Kaliningrad Region. The articles are grouped chronologically and cover a wide period from the late Prehistory to the modern times.

The first two articles are dedicated to discuss the

issues of the late Prehistoric period of western Lithuania. The volume opens with an article by Rėda Nemickienė, intended to overview the archaeological research of the Kašučiai fossil fields. It also briefly introduces the results of palynological and geochemical analyses and the cup-marked stones found in the territory of the fossil fields. The author has identified two research stages of this site. In the first stage, Ignas Jablonskis discovers and begins to explore these fields; in the second stage, archaeologists of Vilnius University and other researchers carry out international and interdisciplinary research. During different time periods, archaeologists from Tartu University, led by V. Lang, archaeologists from Copenhagen University led by I. Merkytė and K. Randsborg, Kretinga museum archaeologist Julius Kanarskas and other researchers took part in the archaeological excavations. The author publishes radiocarbon dates obtained on this site that allow to accurately determine the time of origin, evolution and expansion of the ancient fields. The data collected during the archaeological research and methods of various fields of science applied to the studies enable to better understand the specifics of this site and the activities carried out in the prehistoric period.

The second article by Algimantas Merkevičius and Lijana Muradian analyses one of the important burial changes of the prehistoric time – the beginning of the formation of horse burial custom in the territory of present-day Lithuania. The remains of horses were detected in three west Lithuanian barrow cemeteries that date back to the end of the Late Bronze Age–Early Iron Age. The article discusses similar burial changes in other parts of the East Baltic Region during the period in question as well as the potential causes of the custom formation.

Vladimir Kulakov, the researcher of archaeological sites in the Kaliningrad Region, in his article presents data about the amber grave goods discovered in the Kaup burial site and tries to reconstruct burial customs associated with the placing of amber in women and men’s graves in the Late Iron Age in Kaup area and Sembia Region.

The other three articles are devoted to analysing the archaeological material from the historic period.

One of its authors, Saulius Sarcevičius and Ričardas Taraškevičius, chose to research St. Nicholas church, one of the oldest churches in Vilnius, which bricks are studied using the methods of visual brick marking, brick size analysis and geochemical research. These methods, in the authors opinion, allow to tackle the issues of the ancient masonry chronology, cultural influences, production technologies, and other scientific problems.

The article by Skaistė Ardavičiūtė is dedicated to aquamaniles – a new topic that hasn't yet yielded attention from the Lithuanian archaeologists. The article comprehensively examines not only the aquamaniles that were discovered in Lithuania, the situations how they got to Lithuania, their discovery, dating and other related issues, but also the origin of aquamaniles in Europe, their function, production centres and techniques, dating, style development and other issues. The comparative, stylistic and analytical methods applied in this article helped the author to answer research-related questions.

Only in recent years, Lithuanian archaeologists started paying more attention to the footwear discovered in Lithuanian towns and villages, its studies, preservation and restoration. These products decay quickly and seldom remain in the cultural layers; therefore, they can only be preserved with careful field research and professional conservation and restoration. In his article, Arūnas Puškorius, an expert in this field, presents the study of footwear dating back to the 17th century that was discovered during the excavations in Žagarė town and its conservation and restoration features. The article also examines other footwear findings of this period that were discovered during excavations in provincial towns and villages in Lithuania, highlighting the fact that, so far, very few footwear items were found and restored. It also overviews the evolution of footwear in Europe during the period in question.

The article by Ernestas Vasiliauskas holds a particular importance to the history of Lithuanian and Latvian archaeology. The article devoted to the Courland Province Museum's archaeological collections of the 19th and the beginning of 20th centuries, accumulated by Lithuanian and Latvian landlords mainly from disturbed burial sites that are located in Kaunas and Courland provinces. These artefacts date back to the period from the Neolithic to the 16th century. The article employs an abundance of archival material from the mu-

seums and archives of various countries that helped the author answer many research questions. The researcher managed to locate the majority of sites mentioned in the article.

Scientific articles on archaeological heritage protection are still a rarity not only in "Archaeologia Lituana", but also in other archaeological publications. Therefore, the article published in this issue by Renaldas Augustinavičius and Justina Poškienė, which analyses the changes in the Lithuanian archaeological heritage protection over the last decade, prompted by the Immobile Cultural Heritage protection law which came into force in 2005, is important and welcome. According to the authors, the main changes occurred in the Lithuanian archaeological heritage accounting, protection and research reclamation fields that are analysed in the article.

A review of conferences and seminars, related to the department staff's scientific activities or organised by the Department of Archaeology in 2014 and 2015, is included in the "Conferences and Seminars" chapter at the end of the issue. Algimantas Merkevičius reviews the national scientific conference on "The Identity of the Early Baltic Society" that was organised by the Department of Archaeology at the end of 2014; Egidijus Šatavičius and Gabrielė Gudaitienė discuss the 8th International Scientific conference Prof. Jonas Puzinas Readings, organised by the Department of Archaeology in September 2015, which was dedicated to celebrating Habil. dr. Rimutė Rimantienė's 95th birthday. The 7th Baltic and Finnish Theoretical archaeology seminar that took place in Latvia in 2015 is reviewed by its participants A. Merkevičius and G. Gudaitienė. In the other new section of the volume "Publications of the Department of Archaeology", A. Merkevičius briefly presents the publications of the Department of Archaeology prepared during the 2010–2015 period.

In the "Scientific Life Chronicle" section, which has become traditional, Violeta Vasiliauskienė overviews the key scientific and pedagogical activity undertaken in 2014 and 2015 by the Department of Archaeology staff and students.

We hope that this "Archaeologia Lituana" volume will be interesting and useful to our readers.

Algimantas Merkevičius